

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ВИНОКУРОВ АНТОН ІВАНОВИЧ

УДК 343.352

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПІДКУП
ПРАЦІВНИКА ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ
ЧИ ОРГАНІЗАЦІЇ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у приватній установі «Науково-дослідний інститут публічного права».

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор
Шаблистий Володимир Вікторович,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
директор Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Рябчинська Олена Павлівна,
Класичний приватний університет,
завідувач кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
Інституту економіки та права;

кандидат юридичних наук, доцент
Кулик Людмила Миколаївна,
Одеський державний університет
внутрішніх справ, доцент кафедри
кримінального права та кримінології.

Захист відбудеться 27 грудня 2024 року о 9.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 08.727.02 Дніпровського державного університету внутрішніх справ за адресою: 49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Дніпровського державного університету внутрішніх справ за адресою: 49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26.

Автореферат розіслано 25 листопада 2024 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Василь БЕРЕЗНЯК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Конституція України у ч. 2 ст. 19 проголосила, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України; у ст. 23 – кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Зазначені положення Основного Закону держави знайшли своє втілення в багатьох нормах КК України. Зокрема, особливе поєднання обов'язків представників органів державної влади, органів місцевого самоврядування та осіб, які до них не належать, законодавцем надано у ст. 354 КК України (стосовно корупційного кримінального правопорушення). Цією нормою передбачено відповідальність як за прийняття обіцянки чи пропозиції неправомірної вигоди, так і її надання, проте суб'єктом тут виступає особа, яка не є службовою. Отже, застосування на практиці ст. 354 КК України має свої особливості.

Згідно з даними Офісу Генерального прокурора (до 2 січня 2020 р. – Генеральної прокуратури України), у 2019 р. обліковано 66 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 354 КК України, з яких повідомлено про підозру – 55 особам; у 2020 р. – 33, підозр – 28; у 2021 р. – 36, підозр – 27; у 2022 р. – 33, підозр – 24; у 2023 р. – 54, підозр – 51; за 9 місяців 2024 р. – 47, підозр – 34. Водночас у Єдиному державному реєстрі судових рішень за аналогічний період виявлено лише 68 електронних копій обвинувальних вироків за підкуп працівника підприємства, установи чи організації.

Згідно з даними Державної судової адміністрації України, у 2019 р. за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 354 КК України, засуджено 29 осіб, у 2020 р. – 32, 2021 р. – 22, 2022 р. – 9, у 2023 р. – 12 осіб.

Досить незначна кількість як засуджених осіб, так і виявлених кримінальних правопорушень, передбачених ст. 354 КК України, додатково свідчить про правильність спрямування наукового пошуку на вирішення завдання з удосконалення положень кримінального права України в частині відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації.

Питанням захисту людини, суспільства та держави від різних корупційних проявів приділяють увагу такі вітчизняні учені, як П. П. Андрушко, П. С. Берзін, А. М. Бойко, В. І. Борисов, А. А. Вознюк, П. А. Воробей, В. К. Гришук, О. А. Гритенко, Н. О. Гуторова, Л. М. Демидова, О. О. Дудоров, В. П. Ємельянов, З. А. Загинеї, К. П. Задоя, О. О. Кваша, І. М. Копотун, О. М. Костенко, Л. М. Кулик, М. І. Мельник, С. І. Мінченко, С. А. Мозоль, О. А. Моргунов, В. О. Навроцький, В. І. Осадчий, Є. О. Письменський, О. П. Рябчинська, М. І. Хавронюк, В. В. Шаблистий, С. Д. Шапченко, О. С. Юнін, Н. М. Ярмиш та ін.

У 2017 р. в м. Харків захищено кандидатську дисертацію Овод К. К. «Кримінально-правова характеристика підкупу працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК України)», в якій надано досить ґрунтовні пропозиції з удосконалення ст. 354 КК України, проте об'єктивно не враховано умови воєнного стану та перманентне реформування антикорупційного законодавства.

Отже, непрогнозовані соціально-політичні умови розвитку українського суспільства, особливості застосування ст. 354 КК України на практиці, наявність невирішених теоретичних проблем розуміння сутності підкупу працівника підприємства, установи чи організації зумовили актуальність обраної теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до: пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30.04.2024 № 476; Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р., схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 № 1393-р; основних напрямів наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права на 2020–2025 рр., а також Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., схвалених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є вдосконалення теоретичних положень кримінального права в частині відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації та напрацювання пропозицій з удосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких *завдань*:

- простежити генезу та сучасний стан законодавства про кримінальну відповідальність за підкуп працівника підприємства, установи чи організації;
- з'ясувати соціальну обумовленість кримінальної відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації;
- описати зарубіжний досвід регулювання кримінальної відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації, надати пропозиції щодо його можливого використання;
- охарактеризувати об'єкт та предмет складу підкупу працівника підприємства, установи чи організації;
- виокремити ознаки об'єктивної сторони складу підкупу працівника підприємства, установи чи організації;
- проаналізувати ознаки суб'єкта складу підкупу працівника підприємства, установи чи організації;
- проаналізувати суб'єктивну сторону складу підкупу працівника

підприємства, установи чи організації;

– розробити пропозиції з удосконалення кримінального законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян.

Предметом дослідження є кримінальна відповідальність за підкуп працівника підприємства, установи чи організації.

Методи дослідження. У дисертаційному дослідженні використано такі методи: *діалектичний* – для вивчення ст. 354 КК України як корупційного кримінального правопорушення, що вчиняють неслужбові особи, та як кримінального правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (підрозділи 1.2, 2.1-2.4); *історико-правовий* – під час дослідження джерел права про кримінальну відповідальність за підкуп працівника підприємства, установи чи організації (підрозділи 1.1-1.2); *метод системного аналізу* – під час встановлення соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації та практики застосування ст. 354 КК України (підрозділи 1.2, 2.3); *порівняльно-правовий* – при описанні зарубіжного досвіду регулювання кримінальної відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації, надання пропозицій щодо його можливого використання (підрозділ 1.3); *статистичні* – під час вивчення та узагальнення результатів застосування ст. 354 КК України на практиці (підрозділи 1.2, 2.1-2.4); *моделювання* – для формулювання пропозицій з удосконалення ст. 354 КК України (підрозділи 1.3., 2.4).

Емпіричну основу дослідження становлять результати вивчення: статистичних даних Офісу Генерального прокурора – щодо виявлених кримінальних правопорушень, передбачених ст. 354 КК України, та вручених повідомлень про підозру за їх учинення; статистичних даних Державної судової адміністрації України – щодо кількості засуджених осіб та їх якісного складу; матеріалів 68-и електронних копій обвинувальних вироків суду за ст. 354 КК України, розглянутих судами різних областей України, що розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень України; опублікованих результатів діяльності антикорупційних органів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних монографічних досліджень, в якому кримінальну відповідальність за підкуп працівника підприємства, установи чи організації розглянуто як кримінальне правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян та як корупційне кримінальне правопорушення. Зокрема:

вперше:

– доведено, що суспільні відносини, які становлять безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 354 КК України (порядок

організації роботи підприємств, установ чи організацій в частині забезпечення встановленого законом порядку виконання своїх обов'язків їхні працівниками та особами, що виконують роботи або надають послуги відповідно до умов договору), обов'язково включають ділову репутацію та авторитет підприємств, установ чи організацій;

– складено кримінологічний портрет особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення, передбачені ч. 1 і 2 ст. 354 КК України. Це громадянин України, переважно чоловічої статі, віком від 30 до 50 років, який діяв виключно одноособово, на момент учинення кримінального правопорушення не мав офіційного місця працевлаштування та (або) навчання, раніше несудимий, має повну загальну середню або базову загальну середню освіту. Стосовно кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 і 4 ст. 354 КК України, такою особою є раніше несудимий громадянин України, чоловічої статі, віком від 30 до 50 років, за професією лікар, фармацевт чи інший службовець, який має повну вищу освіту та діяв виключно одноособово;

– на підставі вивчення зарубіжного досвіду правової регламентації відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації й вивчення емпіричної бази обґрунтовано доцільність посилення кримінальної відповідальності за ст. 354 КК України шляхом збільшення розміру покарань у вигляді обмеження та позбавлення волі на строк до п'яти років;

удосконалено:

– положення науки кримінального права в частині того, що фізична особа-підприємець належить до числа підприємств, а особи, які уклали з ним трудовий договір, можуть розглядатись як суб'єкти кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 і 4 ст. 354 КК України;

– аргументацію щодо періодизації зародження та розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за підкуп працівника підприємства, установи чи організації (наведено у висновках);

дістало подальшого розвитку:

– положення щодо відповідності ст. 354 КК України основним підставам та принципам криміналізації суспільно небезпечних діянь (високий ступінь суспільної небезпеки, що дозволяє віднести його до такого виду кримінальних правопорушень, як злочини; є відносно поширеним; протягом останніх років спостерігається негативна динаміка поширення цього акта протиправної поведінки; існує нагальна потреба у притягненні підозрюваних у підкупі працівника підприємства, установи чи організації до кримінальної відповідальності; наявність можливостей у держави (у тому числі матеріальних) у протидії цьому злочину; позитивні наслідки криміналізації переважають над негативними);

– твердження про доцільність виокремлення такої кваліфікуючої ознаки підкупу працівника підприємства, установи чи організації, як отримання неправомірної вигоди у великому розмірі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані:

– у *правотворчості* – для вдосконалення законодавства у частині кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян та за корупційні кримінальні правопорушення;

– *правозастосовній діяльності* – для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у частині протидії корупційній злочинності;

– *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Антикорупційне законодавство» та відповідних їм спецкурсів;

– *науково-дослідній роботі* – для подальших досліджень проблеми протидії корупції та кримінальним правопорушенням проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян.

Апробація матеріалів дисертації. Положення дисертації, що становлять наукову новизну та висновки практичного характеру, апробовано на міжнародних науково-практичних конференціях: «Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 7–8 лютого 2024 р.), «Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність» (м. Київ, 4–5 червня 2024 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано сім праць: чотири статті у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; одна стаття у періодичному науковому виданні іншої держави за профілем дисертації; дві тези доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що включають сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатка. Загальний обсяг дисертації становить 235 сторінок, з яких: основний текст – 202 сторінки, список використаних джерел (164 найменування) – 20 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження та характеризується ступінь її наукової розробки, висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наводяться дані щодо їх апробації.

Розділ 1 «Історико-правовий розвиток та соціальна обумовленість законодавства про кримінальну відповідальність за підкуп працівника підприємства, установи чи організації» містить три підрозділи.

У *підрозділі 1.1 «Генеза та сучасний стан законодавства про кримінальну відповідальність за підкуп працівника підприємства, установи чи організації»* досліджено розвиток кримінально-правових норм, що передбачали кримінальну

відповідальність за підкуп працівника підприємства, установи чи організації у тих джерелах права, які дійшли до наших днів (від Київської Русі до сучасної України).

Встановлено, що переломним моментом в ході розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за низку корупційних та пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень (у тому числі підкупу працівника підприємства, установи чи організації) стала перша половина XVIII ст. Саме у цей час в російській імперії на нормативно-правовому рівні вводиться категорія «лихоїмство» та запроваджується низка норм, спрямованих на подолання явища корупції, зокрема підкупу окремих категорій населення (переважно державних службовців).

У підрозділі 1.2 «Соціальна обумовленість законодавства про кримінальну відповідальність за підкуп працівника підприємства, установи чи організації» досліджується відповідність запровадження на законодавчому рівні частини окремої кримінально-правової заборони розробленим теорією кримінального права підставам та принципам криміналізації.

Доведено, що ст. 354 КК України є соціально обумовленою, а підкуп працівника підприємства, установи чи організації відповідає більшості принципам та підставам криміналізації (відсутність зайвості заборони, доцільність, визначеність і єдність термінології та ін.).

За результатами аналізу статистичних даних Державної судової адміністрації України за період 2019-2023 рр. (звіти про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання) встановлено, що на практиці найбільш поширеною формою реалізації кримінальної відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації є осуд із призначенням покарання та його відбуванням. Водночас у більшості випадків до засуджених застосовано такий основний вид покарання, як штраф (за ч. 1 ст. 354 КК України застосовувався у 86 % випадків, за ч. 3 ст. 354 КК – у 91 % випадків, за ч. 4 ст. 354 КК України – майже у 94 % випадків, за ч. 2 ст. 354 КК було засуджено лише 2 особи (одну з них засуджено до покарання у виді штрафу, іншу – звільнено від покарання).

У підрозділі 1.3. «Закордонний досвід регулювання кримінальної відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації» досліджено кримінальне законодавство Грузії, Естонії, Латвії, Литви, Польщі та Німеччини. Це дозволило доопрацювати запропоновані раніше пропозиції щодо модернізації чинного КК України.

Так, доцільним є закріплення у диспозиціях ч. 1 і 3 ст. 354 КК України посилення на обов'язок працівника підприємства, установи чи організації діяти всупереч своїм посадовим обов'язкам або шляхом зловживання своїми повноваженнями чи невиконання своїх обов'язків (схожі положення наявні в законах про кримінальну відповідальність Грузії, Естонії та Польщі), посилення відповідальності за кваліфіковані склади цього корупційного злочину (КК Грузії, держав Балтії, Польща та ін.), закріплення як кваліфікуючої ознаки

названого злочину підкупу у великих розмірах (КК Латвії та Польщі), виділення в окремий склад кримінального правопорушення діяння у вигляді підкупу працівника суб'єкта господарювання у сфері охорони здоров'я (Німеччина).

Розділ 2 «Об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу підкупу працівника підприємства, установи чи організації» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Об'єкт та предмет складу підкупу працівника підприємства, установи чи організації», на підставі аналізу об'єкта складу підкупу працівника підприємства, установи чи організації, підтримано позицію, відповідно до якої злочини та кримінальні проступки, включені до розділу XV Особливої частини КК України, не пов'язані спільним родовим об'єктом. Доведено, що безпосереднім об'єктом злочину у вигляді підкупу працівника підприємства, установи чи організації виступають ділова репутація, авторитет та нормальна робота підприємства, установи чи організації.

Констатовано, що обов'язковою ознакою складів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 і 4 ст. 354 КК України, виступає предмет злочину – неправомірна вигода, зміст якої розкривається у примітці до ст. 354 КК України. При цьому у випадку злочинів, закріплених ч. 1 і 2 ст. 354 КК України, неправомірна вигода виступає в якості такої обов'язкової ознаки об'єктивної сторони як засіб вчинення кримінального правопорушення.

У підрозділі 2.2 «Об'єктивна сторона складу підкупу працівника підприємства, установи чи організації» доводиться, що об'єктивна сторона кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 і 2 ст. 354 КК України, характеризуються діяннями у вигляді пропозиції щодо надання неправомірної вигоди, обіцянки неправомірної вигоди або безпосереднього надання такої вигоди, тоді як об'єктивна сторона злочинів, передбачених ч. 3 і 4 ст. 354 КК України – діянням у вигляді прийняття пропозиції отримання неправомірної вигоди, прийняття обіцянки неправомірної вигоди, прохання надати неправомірну вигоду або безпосереднього отримання неправомірної вигоди.

Кваліфікуючими ознаками підкупу працівника підприємства, установи чи організації є вчинення злочинів, передбачених ч. 1 або ч. 3 ст. 354 КК України повторно або за попередньою змовою групою осіб. Крім того, до кваліфікованих складів таких злочинів належить учинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 354 КК України, поєднане з вимаганням неправомірної вигоди.

У підрозділі 2.3 «Суб'єкт складу підкупу працівника підприємства, установи чи організації» констатовано, що суб'єкт кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 і 2 ст. 354 КК України, належить до загальних. Ним є фізична осудна особа, якій до вчинення злочину у вигляді підкупу працівника підприємства, установи чи організації виповнилося 16 років. Суб'єкт злочинів, закріплених ч. 3 і 4 ст. 354 КК України, належить до спеціальних. Ними можуть бути такі категорії осіб: 1) працівники підприємств,

установ чи організацій, які не є службовими особами та яким на момент учинення делікту виповнилось 16 років; 2) фізичні осудні особи, які працюють на користь підприємств, установ чи організацій та яким на момент учинення кримінального правопорушення виповнилось 16 років.

Доведено, що до працівників підприємств, установ та організацій також належать працівники ФОП, адже, відповідно до чинного законодавства (положення Митного кодексу України та Господарського кодексу України), категорія «підприємство» охоплює поняття «громадянин-підприємець».

На підставі аналізу статистичних даних (звіти про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за період з 2019 по 2023 рр. (включно), викладених на офіційному вебсайті Державної судової адміністрації України, сформульовано кримінологічні портрети осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, передбачені ст. 354 КК України.

У підрозділі 2.4 «Суб'єктивна сторона складу підкупу працівника підприємства, установи чи організації» досліджено наукові позиції вітчизняних вчених та матеріалів судової практики, поєднані з аналізом диспозицій ст. 354 КК України, що дозволило стверджувати, що суб'єктивна сторона підкупу працівника підприємства, установи чи організації характеризується виною у формі умислу, вид умислу – прямий. Мотив та мета вчинення кримінального правопорушення на кваліфікацію та призначення покарання не впливають.

ВИСНОВКИ

У дисертації удосконалено теоретичні положення кримінального права в частині відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації та напрацьовано пропозиції з удосконалення законодавства і відповідної правозастосовної практики.

1. Зародження та розвиток законодавства про кримінальну відповідальність за підкуп працівника підприємства, установи чи організації можна поділити на такі етапи:

1) зародження (XVI-XIX ст.). Одна з перших норм, що вплинула на розвиток вітчизняного права та опосередковано передбачала юридичну відповідальність за корупційні злочини (звісно, умовно, адже в ті часи на нормативному рівні не була закріплена категорія «корупція»), містилась у змісті Статуту Великого князівства Литовського 1588 р. Так, ст. 8 цього нормативно-правового акта «Про призначення возних і присягу їхню» розділу четвертого «Про суди і про суддів» передбачала закріплену клятву возного, в якій відповідна посадова особа суду зобов'язувалась не приймати хабарі та не порушувати свої службові обов'язки, керуючись особистими мотивами (зв'язки з іншою особою, страх перед погрозами тощо). За порушення клятви до винного могли застосовуватись тілесні покарання;

2) інтенсивний розвиток (XIX – початок XX ст.) – характеризується існуванням українських земель у складі російської імперії та пов'язаний із виданням законів про кримінальну відповідальність.

3) етап розвитку українського права у складі СРСР. У цей період було прийнято такі закони про кримінальну відповідальність:

а) КК 1922 р. – переосмислено та доопрацьовано окремі питання, пов'язані із регулюванням кримінальної відповідальності за підкуп державного службовця (або посадової особи органів місцевого самоврядування);

б) КК 1927 р., який базувався на положеннях КК 1922 р. Водночас до нього були внесені певні корективи в частині регулювання кримінальної відповідальності за підкуп іншої особи;

4) етап незалежності (1991 р. – наш час) – характеризується підготовкою та прийняттям у квітні 2001 р. нового закону про кримінальну відповідальність. Кримінальну відповідальність за підкуп працівника підприємства, установи чи організації передбачено ст. 354 цього нормативно-правового акта, що має однойменну назву та включено до розділу XV Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів».

2. Стаття 354 КК України є соціально обумовленою, а діяння у вигляді підкупу працівника підприємства, установи чи організації відповідає більшості принципам (відсутність зайвості заборони, доцільність, визначеність та єдність термінології) і підставам криміналізації:

- має високий рівень суспільної небезпеки, що пов'язано у поширенні в соціумі явища корупції та виражається у відповідній оцінці з боку законодавця (діяння віднесено до злочинів);

- є типовим та достатньо поширеним на території України (за період із січня 2019 по травень 2024 р. у 14-и областях України та у м. Києві реєструвалися випадки вчинення суспільно небезпечних діянь у вигляді підкупу працівника підприємства, установи чи організації);

- має негативну динаміку поширення (лише у 2023 р. кількість випадків підкупу працівників підприємств, установ чи організацій зросла майже на 64 %);

- необхідність у впливі на суб'єкта підкупу працівника підприємства, установи чи організації кримінально-правовими заходами та наявність матеріальних можливостей держави у забезпеченні кримінально-правової протидії цим актам протиправної поведінки – відповідність переліченим підставам криміналізації (високий рівень суспільної небезпеки, типовість та достатня поширеність, негативна динаміка поширення) апріорі свідчить про важливість та нагальну потребу у протидії цьому акту деліктної поведінки кримінально-правовими заходами впливу. Очевидно, що, з огляду на рівень суспільної небезпеки цього делікту, держава повинна спрямовувати кошти на забезпечення кримінально-правової протидії підкупам працівників підприємств, установ чи організацій;

- співрозмірність позитивних та негативних наслідків криміналізації. Позитивні наслідки віднесення діяння у вигляді підкупу працівника підприємства, установи чи організації до числа злочинів значно переважають негативні (обмеження прав і свобод суб'єкта кримінального правопорушення, застосування до нього справедливого покарання);

- наявність історичних традицій в частині криміналізації цього суспільно небезпечного діяння – окремі випадки підкупу іншої особи визнавались правопорушеннями з давніх часів (перші згадки про відповідальність за підкупи іншої особи відносяться до Статуту 1588 р.), кримінальна відповідальність за підкуп працівника підприємства, установи чи організації, який не є службовою (посадовою) особою, була закріплена ще в рамках КК 1960 р.;

- підтримка суспільством рішення законодавця криміналізувати підкуп працівника підприємства, установи чи організації – у сучасному демократичному суспільстві акт корупційної поведінки є неприйнятним.

3. Закордонний досвід регулювання кримінальної відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації може бути корисним під час модернізації чинного КК України. Зокрема, закріплення у диспозиціях ч. 1 і 3 ст. 354 КК України посилення на обов'язок працівника підприємства, установи чи організації діяти всупереч своїм посадовим обов'язкам або шляхом зловживання своїми повноваженнями чи невиконання своїх обов'язків (схожі положення наявні в законах про кримінальну відповідальність Грузії, Естонії, Польщі та ін.), посилення відповідальності за кваліфіковані склади цього корупційного злочину (КК Грузії, держав Балтії, Польщі), закріплення як кваліфікуючої ознаки злочину підкупу у великих розмірах (КК Латвії, Польщі та ін.), виділення в окремий склад кримінального правопорушення у вигляді підкупу працівника суб'єкта господарювання у сфері охорони здоров'я (ФРН).

4. На підставі аналізу об'єкта складу кримінального правопорушення у вигляді підкупу працівника підприємства, установи чи організації підтримано позицію, відповідно до якої злочини та кримінальні проступки, включені до розділу XV Особливої частини КК України, не пов'язані спільним родовим об'єктом. Безпосереднім об'єктом злочину у вигляді підкупу працівника підприємства, установи чи організації виступають ділова репутація, авторитет та нормальна робота підприємства, установи чи організації. Обов'язковою ознакою складів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3-4 ст. 354 КК України, виступає предмет злочину – неправомірна вигода, зміст якої розкривається у примітці до названої норми. Водночас у випадку злочинів, закріплених ч. 1 і 2 ст. 354 КК України, неправомірна вигода виступає такою обов'язковою ознакою об'єктивної сторони, як засіб учинення кримінального правопорушення.

5. Об'єктивна сторона кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 і 2 ст. 354 КК України, характеризуються діяннями у вигляді пропозиції щодо надання неправомірної вигоди, обіцянки неправомірної вигоди або безпосереднього надання такої вигоди, тоді як об'єктивна сторона злочинів,

передбачених ч. 3 і 4 ст. 354 КК України, – діянням у вигляді прийняття пропозиції отримання неправомірної вигоди, прийняття обіцянки неправомірної вигоди, прохання надати неправомірну вигоду або безпосереднього отримання неправомірної вигоди.

Кваліфікуючими ознаками підкупу працівника підприємства, установи чи організації є вчинення злочинів, передбачених ч. 1 або ч. 3 ст. 354 КК України повторно або за попередньою змовою групою осіб. Крім того, до кваліфікованих складів таких злочинів відносять учинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 354 КК України, поєднане з вимаганням неправомірної вигоди.

6. Суб'єкт кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 і 2 ст. 354 КК України, належить до загальних. Ним є фізична осудна особа, якій до вчинення злочину у вигляді підкупу працівника підприємства, установи чи організації виповнилося 16 років. Суб'єкт злочинів, закріплених ч. 3 і 4 ст. 354 КК України, належить до числа спеціальних, якими можуть виступати дві категорії осіб: 1) працівники підприємств, установ чи організацій, які не є службовими особами, та яким на момент вчинення делікту виповнилося 16 років; 2) фізичні осудні особи, які працюють на користь підприємств, установ чи організацій, та яким на момент учинення кримінального правопорушення виповнилося 16 років.

Доведено, що до працівників підприємств, установ та організацій також належать працівники ФОП, адже, відповідно до чинного законодавства (положення Митного кодексу України та Господарського кодексу України), категорія «підприємство» охоплює поняття «громадянин-підприємець».

7. Дослідження наукових позицій вітчизняних учених та матеріалів судової практики, поєднане з аналізом диспозицій ст. 354 КК України, надає підстави стверджувати, що суб'єктивна сторона підкупу працівника підприємства, установи чи організації характеризується виною у формі умислу, вид умислу – прямий.

8. За результатами дисертаційного дослідження запропоновано викласти ст. 354 КК України у такій редакції:

«Стаття 354. Підкуп працівника підприємства, установи чи організації

1. Пропозиція чи обіцянка працівникові підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особі, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, надати йому (їй) або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди за вчинення чи невчинення працівником будь-яких дій із використанням становища, яке він займає, або особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи -

караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, -

караються штрафом від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста до двохсот годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

3. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання працівником підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення будь-яких дій з використанням становища, яке займає працівник на підприємстві, в установі чи організації, або у зв'язку з діяльністю особи на користь підприємства, установи чи організації, в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи -

караються штрафом від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста до двохсот годин, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк.

4. **Діяння**, передбачені частиною третьою цієї статті, **предметом яких була неправомірна вигода у великому розмірі**, або вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або поєднані з вимаганням неправомірної вигоди, -

караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

5. Особа, яка запропонувала, пообіцяла або надала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності за злочини, передбачені статтями 354, 368³, 368⁴, 369, 369² цього Кодексу, якщо після пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди вона до отримання з інших джерел інформації про цей злочин органом, службова особа якого, згідно із законом, наділена правом повідомляти про підозру, добровільно заявила про те, що сталося, такому органу та активно сприяла розкриттю злочину, вчиненого особою, яка одержала неправомірну вигоду або прийняла її пропозицію чи обіцянку. Зазначене звільнення не застосовується у разі, якщо пропозиція, обіцянка чи надання неправомірної вигоди були вчинені стосовно осіб, визначених у частині четвертій статті 18 цього Кодексу.

Примітка. 1. Під особою, яка працює на користь підприємства, установи, організації, слід розуміти особу, яка виконує роботу або надає послугу відповідно до договору з таким підприємством, установою, організацією.

2. У цій статті під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають чи одержують без законних на те підстав. **Неправомірною вигодою у великому розмірі вважається вигода, що у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.**

3. Під пропозицією у статтях 354, 368, 368³-370 слід розуміти висловлення працівнику підприємства, установи чи організації, особі, яка надає публічні послуги, або службовій особі наміру про надання неправомірної вигоди, а під обіцянкою – висловлення такого наміру з повідомленням про час, місце, спосіб надання неправомірної вигоди.

4. Повторним у статтях 354, 368, 368³, 368⁴ і 369 цього Кодексу визнається злочин, учинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених зазначеними статтями.

5. У статтях 354, 368, 368³ і 368⁴ цього Кодексу під вимаганням неправомірної вигоди слід розуміти вимогу щодо надання неправомірної вигоди з погрозою вчинення дій або бездіяльності з використанням свого становища, наданих повноважень, влади, службового становища стосовно особи, яка надає неправомірну вигоду, або умисне створення умов, за яких особа вимушена надати неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів».

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, в яких опубліковано основні
наукові результати дисертації:*

1. Винокуров А. І. Вина як ознака суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 354 КК України. *Держава та регіони. Серія Право*. 2022. № 3. С. 289-293.

2. Винокуров А. І. Об'єкт підкупу працівника підприємства, установи чи організації. *Право та державне управління*. 2023. № 1. С. 301-306.

3. Винокуров А. І. Досвід держав Балтії в частині регулювання кримінальної відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 3. С. 171-175.

4. Винокуров А. І. Досвід Грузії в частині регулювання кримінальної відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 4. С. 123-127.

5. Винокуров А. І. Соціальна обумовленість законодавства про кримінальну відповідальність за підкуп працівника підприємства, установи чи організації. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 5. С. 172-176.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Винокуров А. І. Щодо особи злочинця, який вчиняє злочин, передбачений ч.ч. 1-2 ст. 354 КК України. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність: матеріали Міжнар. наук.-практ.*

конф. (м. Київ, 4-5 черв. 2024 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 98-100.

7. Винокуров А. І. Кримінологічний портрет особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення, передбачені ч. ч. 3-4 ст. 354 КК України. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7-8 лют. 2024 р.)*. Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 71–73.

АНОТАЦІЯ

Винокуров А. І. Кримінальна відповідальність за підкуп працівника підприємства, установи чи організації. – *На правах рукопису*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Дніпровський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, Дніпро, 2024.

У дисертації вдосконалено теоретичні положення кримінального права в частині відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації та напрацьовано пропозиції з удосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Зокрема, простежено генезу та сучасний стан законодавства про кримінальну відповідальність за підкуп працівника підприємства, установи чи організації; з'ясовано соціальну обумовленість кримінальної відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації; описано зарубіжний досвід регулювання кримінальної відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації та надано пропозиції щодо його можливого використання; охарактеризовано об'єкт та предмет складу підкупу працівника підприємства, установи чи організації; виокремлено ознаки об'єктивної сторони складу підкупу працівника підприємства, установи чи організації; проаналізовано ознаки суб'єкта складу підкупу працівника підприємства, установи чи організації; досліджено суб'єктивну сторону складу підкупу працівника підприємства, установи чи організації; розроблено пропозиції з удосконалення кримінального законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Сформульовано кримінологічний портрет особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення, передбачені ч. 1 і 2 ст. 354 КК України. Нею є громадянин України, переважно чоловічої статі, віком від 30 до 50 років, який діяв виключно одноособово, на момент учинення кримінального правопорушення не мав офіційного місця працевлаштування та (або) навчання, раніше несудимий, має повну загальну середню або базову загальну середню освіту. Стосовно кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 і 4 ст. 354 КК України, такою особою є раніше несудимий громадянин України чоловічої

статі віком від 30 до 50 років, за професією є лікар, фармацевтом чи іншим службовцем, має повну вищу освіту, діяв виключно одноособово.

Ключові слова: авторитет, органи державної влади, підкуп, підприємство, установа та організація, неправомірна вигода, корупційне кримінальне правопорушення.

SUMMARY

Vynokurov A. I. Criminal liability for bribery of an employee of an enterprise, institution or organization. – The manuscript.

The thesis is for the candidate degree of legal sciences in the field 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law. – Dnipro State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Dnipro, 2024.

The thesis improves the theoretical provisions of criminal law in terms of liability for bribery of an employee of an enterprise, institution or organization and develops proposals for improving legislation and relevant legal practice.

In particular, the origins and current state of the legislation on criminal liability for bribery of an employee of an enterprise, institution or organization are traced; the social conditionality of criminal liability for criminal liability for bribery of an employee of an enterprise, institution or organization is clarified; foreign experience in regulating criminal liability for bribery of an employee of an enterprise, institution or organization is described, and suggestions are made regarding its possible use; the object and subject of the bribery of an employee of an enterprise, institution or organization are characterized; the features of the objective side of the bribery of an employee of an enterprise, institution or organization are identified; the features of the subject of the bribery of an employee of an enterprise, institution or organization are analyzed; the subjective side of the bribery of an employee of an enterprise, institution or organization is investigated; proposals are developed to improve criminal legislation and relevant legal practice.

A criminological portrait of a person who commits criminal offenses provided for in Parts 1-2 of Art. 354 of the Criminal Code of Ukraine is formulated - a citizen of Ukraine, mainly male, aged 30 to 50, who acted exclusively alone, at the time of the commission of the criminal offense did not have an official place of employment and (or) education, had no previous convictions, had a complete general secondary or basic general secondary education; criminal offenses provided for in Parts 3-4 of Art. 354 of the Criminal Code of Ukraine – a previously unconvicted male citizen of Ukraine aged 30 to 50 years (doctor, pharmacist, other employee), who has a full higher education, acted exclusively alone.

The objective part of criminal offenses provided for in Parts 1-2 of Article 354 of the Criminal Code of Ukraine is characterized by actions in the form of an offer to provide an unlawful benefit, a promise of an unlawful benefit or the direct provision of such benefit, while the objective side of crimes provided for in Parts 3-4 of

Article 354 of the Criminal Code of Ukraine is characterized by actions in the form of accepting an offer to receive an unlawful benefit, accepting a promise of an unlawful benefit, a request to provide an unlawful benefit or the direct receipt of an unlawful benefit.

A study of the scientific positions of domestic scientists and materials of judicial practice, combined with an analysis of the provisions of Article 354 of the Criminal Code of Ukraine, gives grounds to assert that the subjective side of the components of criminal offenses in the form of bribery of an employee of an enterprise, institution or organization is characterized by guilt in the form of intent, the type of intent is direct.

Keywords: *authority, state authorities, bribery, enterprise, institution and organization, unlawful benefit, corruption criminal offense.*